

BOEKBESPREKINGEN

SHAKESPEARE EN THEATER IN AZIË

John Russell Brown, *New Sites for Shakespeare. Theatre, the Audience and Asia*, London & New York: Routledge, 1999, 211 p., £ 12 [pbk] (ISBN: 0-415-19450-4).

John Russell Brown is een der belangrijkste pioniers van de opvoeringsgerichte benadering in de Shakespeare-studie. Met zijn boek *New Sites for Shakespeare* trekt hij het terrein nog verder open door het theater in Azië te exploreren en de raakpunten tussen dit vitale en in zijn ogen ook authentieke theater en Shakespeare op te sporen. De dominerende idee is dat het theater in de westerse wereld slechts een beperkt gedeelte van het spectrum van wat theater kan zijn bestrijkt en dat we daardoor Shakespeare door een vervormende filter bekijken. Inspiratie uit het Oosten kan nieuw leven geven aan Shakespeare en ons zelfs, via deze omweg, terugvoeren naar de oorspronkelijke opvoeringspraktijk.

J.R. Brown brengt verslag uit over verscheidene opvoeringen en rituelen die hij mocht meemaken in het Oosten en hij legt daarbij een bijzondere belangstelling aan de dag voor mogelijke connecties met Shakespeare. Zo bericht hij over een opvoering door Orissa Opera, een "Jatra" of reizend gezelschap, in Puri (India). Dit commercieel succesvol theater met een volks publiek en een tijdelijk opgetrokken auditorium was voor Brown een perfecte setting om zich Shakespeare-opvoeringen in voor te stellen. De vele herhalingen bv. boden ruimte aan de toeschouwers om te reageren zoals ze wensten en om zo te participeren in het stuk. Vanuit deze ervaring her-interpreteert Brown de functie van de herhalingen in *Romeo en Juliet* en *Hamlet*. Ook de betekenis van kostuumveranderingen, het belang van de dans aan het einde van de voorstelling e.d. worden via het voorbeeld van het Jatra geherwaardeerd.

Een interessante bedenking in verband met *Richard II* betreft het politieke effect van het stuk. Waarom kon dit stuk opgevoerd worden aan de vooravond van en tot steun van de rebellie van Essex, terwijl de tekst zo sterk de nadruk legt op het heilige prerogatief van het koningschap en op de gevaren van opstand? Het antwoord is dat de woorden niet konden opwegen tegen het tonen van een geslaagde afzetting, ten aanschouwen van een ruim en reagerend publiek.

Op Bali woont J.R. Brown een publieke crematie bij, waar hij getroffen wordt door de non-exclusieve, ongeprogrammeerde aandacht van de deelnemers. Zij

hadden de vrijheid om aandacht te schenken aan hun eigen preoccupaties en die ook op het gebeuren te laten inwerken.

Het besef van het belang van ritueel en ceremonie in de Japanse maatschappij bv. verandert Browns reactie op de teksten van Shakespeare. In *Waiting for Romeo* van Suziki Tadashi zijn niet-geïndividualiseerde en repetitieve activiteiten het middel waarmee de auteur-regisseur zijn werk baseert op een mengeling van alledaagse ceremonies.

Aandacht voor ceremoniële handelingen in het dagelijkse leven of voor ritueel - in de zin van Erving Goffman - kan de actie van de stukken bezielen, zodat zij de ceremoniële kracht van hun oorspronkelijke uitvoeringen terugvinden. J.R. Brown waarschuwt tegen het gebruik van ceremoniële stijlen ontleend aan Kabuki of Kathakali in westerse Shakespeare-opvoeringen. Deze praktijk verwijderd de stukken juist van de eigentijdse realiteit en de instinctieve reacties van het publiek. Nieuwe en courante ceremonies uit het leven van het publiek daarentegen openen wel de weg naar de herwaardering van de fysieke aspecten van de stukken.

Een der aantrekkelijkste kenmerken die J.R. Brown in vele Oosterse theatervormen terugvindt is de interactie tussen spelers en publiek. In de Aziatische theaters worden de toeschouwers niet in een artificiële duisternis geplaatst. In het westen is dit slechts het geval bij kleinschalig straattheater. In Azië en landen waar men de Europese invloed op afstand heeft kunnen houden doet het fenomeen zich echter zelfs in de grootste theaters voor. In de Marathi theaters in Bombay hebben de acteurs een sterke traditie om zich direct tot het publiek te richten. Deze openheid naar de toeschouwers en hun participatie roept vragen op bij de manier waarop wij Shakespeares stukken ervaren. Deze kenmerken, die we dichterbij huis ook bij stand-up comedians en in pop-concerten aantreffen, zijn volgens J. R. Brown sleutels tot het potentieel van Shakespeares teksten.

De auteur had ook de gelegenheid zelf *King Lear* te regisseren bij de National School of Drama in Nieuw-Delhi. Zijn opvallendste vaststelling was dat er hier veel minder controle op het gebeuren plaats had dan in onze theaters: geen nauwgezet bijgehouden productieboek, geen "assistant stage manager" voor een nochtans grote productie en een cast van vierentwintig acteurs, geen partituur, enz. Niets liep als een uurwerk, maar de gezamenlijke voorbereiding en improvisatie, gepaard met een zekere zorgeloosheid leverde een productie op die Brown aan de oorspronkelijke opvoeringen in Shakespeares tijd deed denken.

Met al deze ervaringen en opgedane wijsheid keert J.R. Brown in zijn studie dan terug naar het Europese en Noord-Amerikaanse theater. De verworven inzichten moeten de westerse Shakespeare-producties als het ware bevrijden uit het keurslijf opgelegd door regisseurs en scenografen. Zij leggen de verbeelding en de vrijheid van de acteur aan banden. De nog steeds bestaande barrière tussen het toneel en de toeschouwers moet worden vernietigd. Lange looptijden en tournees moeten worden vermeden: wanneer stukken in repertoire gespeeld worden, zullen opvoeringen meer open staan voor toeval, veranderingen van politieke omstandigheden en bijgevolg meer unieke gebeurtenissen opleveren. Noch de opvattingen van Stanislavski noch die van Brecht zijn geschikt voor het Shakespeariaanse theater. Geen van beiden huldigde de openheid naar het publiek en de bereidheid tot improviseren die de teksten vragen. Beiden hadden mooi afgeronde producties op het oog die de toeschouwer weinig ruimte laten om te delen in het creatief moment van de acteur. Een en ander vindt J.R. Brown wel in het theater in Azië.

Het traject dat de auteur aflegt in dit boek is uitermate boeiend en instructief. Andermaal verruimt hij het terrein van de Shakespeare-studie om via het theater uit het Oosten onze omgang met Shakespeare te veranderen. Maar hoe rijk en interessant deze exploratietoets ook is, toch blijkt doorheen het ganse verhaal, dat het Brown vooral te doen is om de volgens hem ideale omstandigheden van Shakespeares eigen tijd te benaderen. Eerder publiceerde hij al een boekje onder de veelzeggende titel *Free Shakespeare*. In een periode waarin het regisseurs-theater de stukken vaak verpakte in een opgelegd concept, klonk Browns pleidooi erg verfrissend: geef Shakespeare terug aan de creatieve acteurs! Omdat hij in *New Sites for Shakespeare* ook voortdurend het Elizabethaanse theater als referentiepunt gebruikt, krijgt de lezer de indruk dat hij nu, via een verre omweg, hetzelfde doel wil bereiken.

Maar John Russell Browns betoog is steeds scherpzinnig en genuanceerd. Als theaterman beseft hij maar al te goed dat imitatie of reproductie zinloos en onmogelijk zijn. Maar zoals de studie van het Elizabethaans theater suggesties voor experiment en ontwikkeling kan opleveren, zo ook kan de kennismaking met andere tradities nieuwe ideeën en visies in de context van de eigen cultuur stimuleren.

Jozef DE VOS